

TADEUSZ CZEŻOWSKI

Twardowski jako nauczyciel

Kazimierz Twardowski jako nauczyciel.
[W:] *Kazimierz Twardowski. Nauczyciel – uczoney – obywatel.*
Lwów 1938: Polskie Towarzystwo Filozoficzne, ss. 7–12.

Kazimierz Twardowski działał na katedrze filozofii w Uniwersytecie Lwowskim przez lat 35 – od r. 1895 do r. 1930. Ażeby zdać sobie sprawę z wyników jego działalności nauczycielskiej, spojrzmy na obraz filozofii w Polsce z końcem XIX w. Rozwijała się ona w niezwiązanych ze sobą ogniskach. Tradycja filozofii romantycznej zamarła, nie wytworzyła się w jej miejsce żadna inna. Polscy pracownicy filozoficzni, kształceni przeważnie w obcych środowiskach, przeszczepiali na nasz grunt zaczerpnięte z zewnątrz idee, brak było wewnętrznej ciągłości w rozwoju badań filozoficznych, bo brak było własnej szkoły filozoficznej. Taką szkołę stworzył Twardowski. Była ona gotowa z chwilą odzyskania niepodległości i tak silna, a zarazem zdrowa, że nie tylko opanowała nowo powstałe placówki pracy filozoficznej w całej Polsce, lecz nadto wpływem objęła także niezwiązanych z nią bezpośrednio pracowników filozoficznych. Nie w ten sposób, by porzucili oni właściwe sobie poglądy lub zmienili swe zainteresowania, lecz przez to, iż wymagania metodologiczne, sposób ujmowania zagadnień filozoficznych charakteryzujący szkołę Twardowskiego, upowszechnił się szeroko w polskiej twórczości filozoficznej. Staranność metodologiczna, dokładność, jasność, chciałoby się powiedzieć trzeźwość myślenia filozoficznego, swoisty typ racjonalizmu i realizmu, właściwy działają-

ności filozoficznej Twardowskiego, to wszystko stało się wymaganiem poprawności, stosowanym w granicach o wiele przekraczających zasięg bezpośrednich i pośrednich uczniów Twardowskiego.

Tak zatem wpływ filozoficznej działalności Twardowskiego rozszerzył się przestrzennie na całą Polskę, wytwarzając pewien styl pracy filozoficznej i jednocząc przez to *disiecta membra* filozofii w Polsce. Wpływ ten zarazem wytworzył i jedność w czasie. Oto od lat dwudziestu kilku działają uczniowie Twardowskiego na katedrach filozoficznych; toteż nowe pokolenie ich uczniów podjęło pracę filozoficzną i nie jeden z nich również już działa jako nauczyciel akademicki. Krzewią oni dalej myśl filozoficzną, którą w umysły ich nauczycieli, a uczniów swoich wszczepił niegdyś Twardowski. Niewątpliwie nie jest to tylko powtarzanie słów Mistrza. Najwybitniejsi uczniowie Twardowskiego poszli własnymi drogami, biorąc na własne barki odpowiedzialność za głoszoną naukę. Ciągłość rozwoju pozostała jednak nienaruszona, a z nią i jedność pracy filozoficznej. Już nie jedność szkoły, lecz jedność filozofii polskiej posiadającej własne wyraźne oblicze, stojącej równorzędnie obok filozofii innych narodów europejskich, na terenie międzynarodowym znanej i uznanej, śmiało patrzącej w przyszłość, bo na zdrowych opartej podstawach.

Takim jest dzieło Twardowskiego, jako nauczyciela; jaką zaś była działalność, która je wydała?

Kazimierz Twardowski, według słów własnych, z powołania wewnętrznego uważał się przede wszystkim za nauczyciela i jak każdy wielki nauczyciel był w swym nauczycielstwie twórczy. Trzy są składniki Jego twórczej działalności nauczycielskiej: ideał wykształcenia filozoficznego, metoda nauczania i jej realizacja.

Filozofem jest, według pojmowania Twardowskiego, człowiek dążący do prawdy obiektywnej przez pracę naukową w zakresie nauk filozoficznych, w dążeniu swym wolny od uprzedzeń życia codziennego, od narzuconych przez panujące prądy społeczne i polityczne zapatrywań, panujący nad skłonnościami, które mogłyby zamącić naukową bezstronność. W badaniu naukowym ścisły i dokładny, odważa każde słowo, gdyż za każde przyjmuje odpowiedzialność; nie traci z oczu związku między słowem a rzeczą; nastawiony zawsze krytycznie,

uznaje za ważne tylko twierdzenia, które potrafi jasno sformułować i naukowo uzasadnić. Wiedzę, stanowiącą wykształcenie filozoficzne, to jest znajomość zagadnień, rozumienie ich różnorodnych rozwiązań wraz z argumentacją *pro* i *contra*, orientację w prądach i kierunkach filozoficznych, odróżnia od filozoficznego poglądu na świat, który w postaci naukowej nie może być wykończony, jak długo rozwija się nauka. W imię naukowości filozofii Twardowski gromił nie tylko brak precyzji w pracy filozoficznej, lecz także symbolomanię i pragmatofobię (czyli błąd, który popełnia się, widząc tylko symbole, a nie oznaczane nimi rzeczy) oraz jednostronność, w którą popada, kto odrzuca dotychczasowy dorobek badań filozoficznych i sobie jedynie przypisuje, że posiadał prawdę obiektywną.

Na taki ideał filozofa składają się elementy zarówno intelektualne, jak i moralne. Twardowski wymagał w pracy filozoficznej nie tylko wysiłku umysłowego, lecz także rzetelności i poczucia obowiązku, który bierze się na siebie i za którego wypełnienie jest się odpowiedzialnym. Kształcąc pracowników filozoficznych, miał przed oczami ducha obraz mędrca starożytnego, jako wzór zarówno siły myśli, jak i siły charakteru.

Praca pedagogiczna i dydaktyczna, ku takim zmierzająca celom, wymagała konsekwentnej metody nauczania. Trzeba tutaj znów zdać sobie sprawę z tego, że metody pracy nauczycielskiej, które stosujemy, jako coś zwyczajnego, otrzymaliśmy od Niego, i że On je w znacznej części sam wytworzył. Jego niezwykle starannie opracowane wykłady treścią i formą były znakomicie dostosowane do przyświecającego Mu celu pedagogicznego. Zorganizował pierwsze na ziemiach polskich seminarium filozoficzne i pierwszą pracownię psychologiczną; seminarium rychło rozdzielił na dwa stopnie: ćwiczeń wstępnych i właściwego seminarium. W pracach seminaryjnych wprowadził system różny od przyjętego na ogół; drogą ćwiczeń ustnych i pisemnych wdrażał uczestników do intensywnej i skutecznej współpracy. Programowe zaś wykłady i seminaria uzupełniał innymi formami obcowania intelektualnego z uczniami, które – stanowiąc część integralną jego metody pedagogicznej – nasuwają żywe przypomnienie postaci Sokratesa. Tak samo zawsze chętny był do rozmów z młodymi, umiając wysłuchać

tego, z czym ktoś do Niego przychodził, pokierować tokiem myśli bez jej krępowania, zachęcić trafną uwagą. Owo obcowanie przybiera postać zorganizowaną w studenckim kółku filozoficznym, którego zebrań był stale najpilniejszym i czynnym uczestnikiem. Profesorem i kierownikiem intelektualnym pozostał także dla członków Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, w przeważającej części również Jego dawniejszych uczniów. Założenie Towarzystwa i przewodniczenie mu do końca życia jest również ogniwem nauczycielskiej działalności Twardowskiego.

Najważniejszym jednak składnikiem metody nauczycielskiej Twardowskiego był wzór, jaki dawał własnym życiem i twórczością. Wszystkie elementy, jakie składały się na ideał Jego działalności pedagogicznej, połączył w swojej osobie, działając przez to z niezmierną siłą sugestywną na otoczenie – siłą, jaką posiada znakomity przykład realizacji celów, wskazywanych do osiągnięcia.

Nie było u Twardowskiego rozdzwiewku między programem i jego wykonaniem, metodą i jej stosowaniem w praktyce. Wykonanie było niechybne – nie dopuszczało wątpliwości, kierowane wyjątkową intuicją pedagogiczną, przeprowadzanie z nieustępliwą siłą woli. Gdy zastanawiamy się nad skutecznością działalności nauczycielskiej Twardowskiego, nad wpływem, który wywierał na uczniów, przywiązując ich do siebie nierozzerwalnymi więzami, to źródeł tego stanu rzeczy należy doszukiwać się przede wszystkim w owej sile sugestywnej Jego tak konsekwentnej w sobie osobowości oraz w tym niechybnym jak przeznaczenie funkcjonowaniu Jego metody nauczycielskiej. Nie był on zaś nauczycielem, który by starał się zjednać uczniów miękkością, pobłażliwością, czy schlebaniem. Szkoła Twardowskiego była twardą szkołą, wywoływała u niejednego sprzeciw i bunt. Lecz kto nie załamał się, nie uległ zniechęceniu, przebył zwycięsko próby, ten pozostał wierny Mistrzowi na całe życie.

Działalność nauczycielska Twardowskiego wskazuje drogę rozwiązania jednego z podstawowych zagadnień wśród trudności, z jakimi walczy dzisiejsze szkolnictwo, mianowicie należytego stosunku między nauczaniem i wychowaniem. Twardowski wychowywał przez nauczanie. Wychowywał, to znaczy kształcił charaktery, wyrabiając w swych

uczniach zasady etyczne i dyspozycje woli. Zasady etyczne – wiarę w istnienie wartości bezwzględnych prawdy i dobra jako celów bezinteresownego dążenia; dyspozycje woli – obowiązkowość, sumienność, dokładność, rzetelność. Twardowski dowiódł przez rezultaty swej pracy nauczycielskiej, że jest to właściwa droga rozwiązania zagadnienia; dopóki zaś brak podobnego dowodu dla jakiegokolwiek innego sposobu rozwiązania tego zagadnienia, wnosić musimy, że jest to droga jedyna.

Powiedziałem z początku mego przemówienia, że Twardowskiemu zawdzięczamy dzisiaj jedność filozofii polskiej, mimo różnorodności nurtujących w niej prądów. Jeżeli zapytamy o głębsze tego przyczyny, to stwierdzamy, że filozofia Twardowskiego wykazuje pewien rys wspólny z filozofią Śniadeckich, z całą naszą filozofią romantyczną, z późniejszymi dążeniami polskich pozytywistów. Tym wspólnym rysem jest związek filozofii z życiem, uważany przez wielu za cechę charakterystyczną dla polskiej myśli filozoficznej w ogóle. Każdy z wymienionych przed chwilą kierunków polskiej filozofii na swój sposób ujmował ów związek filozofii z życiem. Twardowski wnosi własny wkład do dorobku poprzedników przez to, że kształtuje swoście ideał filozofa na wzór mędrca stoickiego, któremu rozum i siła charakteru dają panowanie nad życiem. Wolno nam przeto sądzić, że wpływ Twardowskiego w polskiej filozofii nie jest czynnikiem obcym lub przypadkowym, lecz łączy się harmonijnie z dawną, choć wielokrotnie zrywaną tradycją. Pozwala nam to dalej wnosić, że wpływ ten okaże się trwałym i płodnym.

Swój testament nauczycielski zamknął Twardowski w ostatnim, wygłoszonym przez siebie w tej Auli, przemówieniu o dostojęństwie Uniwersytetu. Stwierdził w nim, że swe powołanie nauczycielskie nad wszystko cenił. W innych zaś, wcześniej wypowiedzianych słowach mówił o szczęściu, jakiego doznaje w nagrodę swej działalności nauczycielskiej. Te ludzkie uczucia zbliżają Go ku nam; a zarazem uzupełniają nam Jego postać – postać Człowieka i Nauczyciela w najpiękniejszym tego słowa znaczeniu.

Streszczenie

Tadeusz Czeżowski uważał się i był uważany (także przez samego Kazimierza Twardowskiego) za najbliższego sukcesora naukowego założyciela Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Był zarazem ważnym obserwatorem praktyki pedagogicznej swego mistrza. W krótkim tekście daje niezwykle trafną charakterystykę Twardowskiego jako nauczyciela: przyjęty przez niego ideał wykształcenia filozoficznego oraz stosowaną praktykę pedagogiczną, w której umiejętnie łączył nauczanie z wychowaniem.

SŁOWA KLUCZOWE: nauczanie, szkoła filozoficzna, wychowanie; Kazimierz Twardowski.

Abstract

Twardowski as a Teacher

Tadeusz Czeżowski considered himself and was considered (also by Kazimierz Twardowski himself) to be the closest scientific successor of the founder of the Lvov-Warsaw School. He was also a careful observer of his master's pedagogical practice. In a short text, he gives an extremely accurate description of Twardowski as a teacher: the ideal of philosophical education he adopted and the pedagogical practice in which he skillfully combined teaching with upbringing.

KEYWORDS: philosophical school, teaching, upbringing; Kazimierz Twardowski.